

Medjunarodni kazeni sud za bivšu Jugoslaviju / Haški tribunal / The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)

-sažetak za medije-

Deo kontroverzi u projektu Inicijativa naučnika koje smo želeli rasvetliti glasi:

»u kojoj meri je ICTY političko telo? koliko je nepristrasan?... da li je anti-srpski?« Iako se čini da se radi o direktnim pitanjima koja traže jednako takve odgovore, stvari stoje sasvim drugačije. Tokom našega istraživanja odustali smo od pokušaja da ponudimo bilo pozitivne, bilo negativne jednostavne odgovore, verujući da će biti korisnije da *proniknemo u korene tvrdnji* koje Tribunalu pripisuju politiziranost, kao i da *uočimo jaz između nameravanog i ostvarenog* u pogledu nepristrasnosti ICTY. U odnosu na opšte ciljeve Projekta »Inicijativa naučnika«, verujemo da je važno osporiti uvreženo javno stajalište o pristrasnosti/nepristrasnosti Haškog suda u odnosu na Srbe.

Zaključak do koga je naša radna grupa došla je nema dokaza sistematski neravnopravnog postupanja (pogotovo svesnih pokušaja) od strane Haškog suda protiv bilo koje etničke grupe sa područja bivše Jugoslavije. Nesumnjivo smo utvrdili da postoji takvo negativno *opažanje/uverenje* među stanovništvom u regionu koje je trajno i široko rasprostranjeno (iako se sa protokom vremena smanjuje i prelazi u cinizam i nezainteresovanost), pa zbog toga verujemo da zasluži da bude ozbiljno shvaćeno. Tokom rada na projektu iskristalisale su se grupe činjenica koje su pomogle u razjašnjavanju ovih kontradiktornosti.

Kao prvo, Medjunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju stvoren je kao odgovor na potrebe glavnih medjunarodnih političkih činilaca, koji su želeli »mir i stabilnost« na Balkanu. Njegova uloga je bila da primeni glavninu odredaba medjunarodnog prava, koristeći sredstva i procesna pravila koje su odgovarala pravosudnim standardima zapadnih država. Sve to dovelo je usvajanja medjunarodno prepoznatljivih pravnih normi u kombinaciji sa rešenjima iz različitih pravnih ustrojstava. Sve ovo bilo je veoma daleko od potreba i osećaja za pravičnošću stanovništva u bivšoj Jugoslaviji.

Iako su uticajni medjunarodni činioци povremeno nastojali da uplivišu na rad Haškog tribunala na neki način, nije bilo stalnosti u tome, bilo da mislimo na pravac i snagu uticaja pojedinih vlada ili država. Najznačajniji i najpostojaniji element spoljašnjih pritisaka ogledao se u nastojanjima da se sve države u regiji privole na ozbiljnu saradnju sa Kancelarijom tužioca, pre nego bilo koji pokušaj da se Tribunal usmeri protiv bilo koje države ili etničke grupe. Sve ovo dešavalo se uz stalne promene na političkoj sceni, gde je Haški sud služio kao pretnja i kazna za postizanje ciljeva koji nisu bili striktno pravosudni. U stvari, prvobitnim razlozima uspostavljanja ICTY dodavana su stalno rastuća očekivanja, koje nijedna pravosudna institucija ne bi trebala da ispunjava.

Uprkos činjenici da svi učesnici projekta koji su imali priliku da prate delovanje ICTY odaju priznanje njegovom osoblju na posvećenosti, napornom radu i ispoljenom profesionalizmu, okolnosti pod kojima su formirani timovi istražitelja i uslovi delovanja

otkrivaju medjusobne razlike u stepenu stručnosti. Greške u rasudjivanju svakako nisu isto što i namerna pristrasnost, iako mogu doprineti stvaranju osećaja nekorektnosti u postupanju. Ove kritičke primedbe nemaju za cilj da delovanje ICTY prikažu kao neuspešno, niti da ozbiljno ospore njegovu legitimnost. On svakako predstavlja važan korak u razvoju sistema međunarodnog pravosudja i tranzicione pravde, kao i unapređivanja mira i stabilnosti u regionu. Opređenja koje su postavili glavni svetski faktori i procene uspešnosti u odnosu na njihove potrebe u regiji, učinili su da efekti na lokalno stanovništvo bivše Jugoslavije budu u drugom planu prioriteta. Može se čak reći da je reč o ozbiljnoj nebrizi da se misli o potrebama podrobnog obaveštavanja građana u novostvorenim državama.

U uslovima neobaveštenosti i nepoznavanja, bilo je moguće stvoriti niz različitih objašnjenja o prirodi i svrsi nastanka Haškog tribunala, što je dovelo do široko rasprostranjenog osećanja njegove pristrasnosti na prostoru bivše Jugoslavije. Ovakvo stanje se u najvećoj meri može objasniti kao neželjena i često neprepoznata posledica načina kako je Tribunal stvoren i kako je delovao.

Opažanja o radu Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju razlikuju se od jedne do druge države stvorene na tome prostoru. U slučaju Hrvatske, Haški tribunal je u prvi mah shvaćen kao pretnja tek uspostavljenoj državnoj nezavisnosti, da bi jačanje državnog statusa uz stalni pritisak međunarodnih činilaca ipak dovelo do opšteg prihvatanja važnosti rada Tribunala, posebno među pripadnicima političke elite. Sa druge strane, u Srbiji je medjusobna isprepletenost političkih i vojnih elita sa široko rasprostranjenim nasiljem i kriminalom, ekonomsko zaostajanje i istorijsko nasledje produbilo široko rasprostranjeno uverenje da je ICTY samo jedan od činilaca međunarodnog okruženja koje je neprijateljski nastrojeno prema Srbima i Srbiji. Ispitivanja javnog mnjenja pokazuju da je promena ovakvih stavova prema Haškom tribunalu sporija i samo delimično ostvarena. U Bosni i Hercegovini, u ratu stvorene »etničke oligarhije« održavaju se uz podršku međunarodnih činilaca; među njima se, prema opažanju javnosti, nalazi i ICTY. Odnos prema Tribunalu neodvojivo je povezan sa opštim osećajem otudjenosti i napuštenosti koji inače nadjačava druge karakteristike političke kulture u Bosni.

Očekivanja da će Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju moći da podstiče pomirenje među etničkim grupama u regionu izgleda da se nisu ispunila. Pomirenje je ogroman zadatak koji sasvim jasno mora da bude obuhvatniji od čisto sudskog postupanja i koji će zahtevati znatno više vremena od predviđenog perioda delovanja Tribunala, pod uslovom da želimo da ga ostvarimo. Zahtev da bi Sud trebao da stvori okolnosti za suočavanje sa moralnom odgovornošću za rat namerno je stavljen u stranu. Ovo se nije desilo jer je ICTY loša pravosudna institucija, pa nije bila u stanju da stvori osećanje stvarne pravičnosti; upravo suprotno, u prirodi kaznenog suda i nije da se bavi ovim problemima.

Imajući u vidu prilično nepoznavanje suštine Haškog tribunala i odsustvo srazmere između njegovih rezultata i očekivanja lokalnog stanovništva, nije čudno da preovladava uverenje da ICTY zastupa interese koji nisu i njihovi. U takvoj društvenoj klimi, političarima se pruža prilika »lovljenja u mutnim vodama« i da osporavaju rad Tribunala radi sopstvenih potreba. Istini za volju, neke primedbe (ali nikako ne sve!) su dobro utemeljene.

Sa dužnom pažnjom treba razmatrati primedbe koje dolaze na račun delovanja Haškog suda, te ih ne treba svesti na retoriku nacionalistički nastrojenih političara i lako odbaciti. U severnoj Americi i Evropi, zbog nastojanja i težnji da se omogući dalje širenje Evropske Zajednice, uočljiva je tendencija da se sve brige za nacionalni identitet proglase za nepopravljivo antimoderna nastojanja. Takav unapred negativan stav uočava se pri ocenjivanju nacionalizma. Traganje za nacionalnim identitetom i uvidjanje njegovog značaja je razumljivi element kulturnog razvoja koji je prisutan u celom regionu Balkana (ali i drugde!). Nije nimalo jednostavno da se proceni koji deo ovoga procesa može biti štetan i u kojoj meri.

Ulazak međunarodnih sudskih institucija na prostore bivše Jugoslavije (pojava takvih ustanova jeste novijeg datuma i nigde još nije pravilno shvaćena), jeste očekivano težak i problematičan događaj. Uloga »Inicijative naučnika« mora biti iznad očekivanja da jednostavno razotkrije lokalne mitologizirane predstave o sebi i drugima, već da preuzme zadatak uravnoteženog tumačenja promena koje se tiču svih nas.